

Áttekintés a Horvát Tudományos és Művészeti Akadémiáról

Survey on the Croatian Academy of Sciences and Arts

Hamza Gábor

egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem /ELTE/
Állam- és Jogtudományi Kar
email: gabor.hamza@ajk.elte.hu

1. A horvát Tudományos és Művészeti Akadémia (latinul: *Academia Scientiarum et Artium Croatica*, horvátul: *Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti*, rövidítve horvát nyelven: HAZU, angolul: *National Academy (of Sciences and Arts) of Croatia*). Hangsúlyozni kívánjuk, hogy az 1866-ban alapított Akadémia Délkelet-Európa legrégebbi nemzeti akadémiaja.

A Jugoszláv Tudományos és Művészeti Akadémia (*Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti*, rövidítve: JAZU) alapításában Josip Juraj Strossmayer püspök játszott döntő szerepet. Strossmayer szándéka szerint a Jugoszláv Tudományos és Művészeti Akadémia a központi, koordináló tudományos és művészeti intézménye a Balkán-félszigeten élő délszlávoknak.

Az Akadémia deklarált célja ma, a 21. század harmadik évtizedében is a tudományos munka ösztönzése és szervezése, az elért eredmények alkalmazása, a művészeti és kulturális tevékenység fejlesztése, a horvát kulturális örökség és annak világszerte történő ismertetés a tudományos kutatás és a művészi alkotó munka eredményeinek közzététele és népszerűsítése, valamint javaslatok és vélemények megfogalmazása a tudomány és a művészet fejlődéséről Horvátország számára különös jelentőségű területeken.

2. A Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia jelenleg kilenc osztályra tagolódik. Ezek a következők: társadalomtudományok, matematikai, fizikai és kémiai tudományok, természettudományok, orvostudomány, filológia, irodalom, képzőművészet, zenei művészet és zenetudomány s végül műszaki tudományok. Az Akadémia 1866-ban, alapításának évében 16 teljes jogú tagot választott. A tagok száma ma ennek a számnak pontosan tízszerese, azaz 160.

A tagoknak négy kategóriája van: teljes jogú tagok, társult tagok, tiszteletbeli tagok és végül levelező tagok. A teljes és a levelező tagok száma nem haladhatja meg a 160-at, míg a társult tagok száma nem lehet több száznál. Osztályonként a teljes tagok száma nem lehet több 24-nél. Megjegyzendő, hogy csak a teljes jogú tagok viselhetik az „akadémikus” címet (angolul: FCA, horvátul: *akademik* (férfi tagok) vagy *akademkinja* (női tagok)).

3. Az Akadémia alapítását a horvát parlament (Sabor) Zágrábban, 1861. április 29-én tartott ülésén elfogadott határozat volt. E határozat volt az első hivatalos lépés az Akadémia - nevét tekintve: Jugoszláv (Délszláv) Tudományos és Művészeti Akadémia - létrehozása érdekében. Ferenc József császár hosszan tartó, több éven át húzódó mérlegelés, megfontolás után 1866-ban fogadta, szentesítette az Akadémia létrehozásáról szóló törvényt. A hivatalos kezdeményező, támogató szerepét Josip Juraj Strossmayer püspök vállalta. Az Akadémia első elnökének Franjo Rackit (1829-1894), kiváló horvát történettudóst és egyházmegyei vezetőt, első

főtitkárának pedig a szerb származású Duro Danicicot (eredeti nevén: Dorde Popovic), a nyelvtudomány nemzetközileg is elismert művelőjét, a Szentpétervári akadémia levelező tagját, aki 1865-ben hagyta el Szerbiát és telepedett le Zágrábban, választották.

Az Akadémia tagjai szoros kapcsolatot építettek ki a Zágrábi Egyetemmel. Ez a szoros, a tudományos kutatás területén megvalósuló együttműködés ma is kimutatható.

Strossmayer püspök kezdeményezte az Akadémia palotájának, székházának építését. A Zágrábban található palota építésének munkálatai 1884-ben fejeződtek be. Említést érdemel, hogy a székházban csaknem kétszáz, többnyire festmény került kiállításra. A székház napjainkban is Zágráb egyik legjelentősebb képzőművészeti galériájának tekinthető.

4. Az Akadémia 1867-ben kezdte meg a „Rad” című, a nemzetközi olvasóközönség érdeklődésére is joggal számot tartó tudományos folyóirat publikálását. 1882-ben az Akadémia valamennyi osztálya létrehozta saját folyóiratát. 1887-ben került sor első ízben az Akadémia évkönyvének ("Ljetopis") kiadására. Ugyanebben az esztendőben vette kezdetét több más, elsősorban történelmi és ethnográfiai tárgyú munka megjelentetésére.

Az Akadémia neve 1941 és 1945 között „Jugoszláv”-ról "horvát"-ra módosult, miután 1941-ben megalakult az ún. Független Horvát Állam /horvátul: Nezavisna Hrvatska Dersava/.

1991-ben, miután Horvátország független, szuverén állammá vált, az Akadémia hivatalos neve ismét Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia lett.

5. Fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy az Akadémia kiemelkedő jelentőségű kutatási centruma, a Történettudományi Intézet. A Történettudományi Intézet nem a fővárosban, hanem Dubrovnikban található. Említést érdemel, hogy az Intézet gazdag kézirat- és könyvtárgyújteménnyel is rendelkezik. Az Intézet két, egymással felülvizsgált folyóiratot tesz közzé, amelyek teljes mértékben elérhetők online: horvátul *Anali* és angolul *Dubrovnik Annals*.

6. Áttekintésünkben szükségesnek tartjuk az Akadémia alapítójának, Josip Juraj Strossmayer (németül: Joseph Georg Strossmayer), német származású, horvát római katolikus püspök életútjának valamint a tudomány és a művészetek iránti tevékenységének felvázolását.

Josip Jural Strossmayer, a horvát Nemzeti Párt vezetője, 1850-től Bosznia és a Szerémség püspöke, 1815. február 4-én született Eszéken. 1905. május 8-án hunyt el Diakováron. Strossmayer szegény sorsú német szülők gyermeke volt. Ősei még a 18. század elején vándoroltak be Linzből és telepedtek le Horvátországban. Középiskolai tanulmányait az eszéki gimnáziumban végezte. Eszékről a diakovári katolikus egyházi szemináriumba került.

Fontos megjegyezni, hogy Strossmayer később a pesti egyetemen folytatta tanulmányait. Pesten teológiai vizsgáit kitüntetéssel (magna cum laude) tette le. 1838-ban káplán lett Péterváradon. Három év múlva a tekintélyes, magas szintű képzést nyújtó bécsi Augustineumban felsőbb teológiát hallgatott. Tanulmányai befejezését követően néhány éven át a zágrábi líceumban vállalt professzori állást. Később, 1847-ben az Augustineum igazgatója lett. Még ebben az évben udvari egyházi szónokká (Hofprediger) nevezték ki.

Bécsben kezdett először érdeklődi a horvát nemzeti gondolat iránt. Bécsben írta meg első művét a délszláv népek nemzeti öntudatának felkeltése céljából. 1849-ben diakovári püspökké

nevezték ki. 1861 és 1873 között a horvát országgyűlés (Sabor) magyarokkal való kiegyezést (horvátul: nagodba) erős kritikával illető képviselője volt.

Püspökségének első tíz esztendeje egybeesett a Bach-korszakkal. Ebben az időben Bécs szándéka közismerten arra irányult, hogy a birodalom területén élő nem német ethnikumokat elnémetesítse. Josip Juraj Strossmayer meggyőződése volt, hogy ezeket a politikai természetű törekvéseket csak a nemzeti kultúra, elsősorban a nemzeti irodalom és történelem iránti érdeklődés erősítésével lehet megghiúsítani.

Strossmayer igen sokat tett a délszláv népek gazdag irodalmának támogatása érdekében. Anyagilag is támogatta a szerb hivatalos nyelv megalkotóit: Vuk Stefanović Karadžićot és Duro Danicicot, továbbá a két Miladinov (Dimitar és Konsztantin) testvért, akik házában dolgoztak a „Bolgár népdalok” nyomdai úton történő közzétételén. A diakovári szemináriumban az ó-szláv nyelvek oktatásának céljából tanszéket létesített.

1860-ban részt vett a bécsi birodalmi gyűlésen (Reichstag), amelyen többször felszólalt, állást foglalt Horvátország teljes autonómiája elnyerésének érdekében. A Magyarországgal való kiegyezéskor Strossmayert, intranszigen magatartása miatt eltávolították egy időre. Száműzetését Párizsban töltötte. Pozsonyban idejének jelentős részét francia írók műveinek tanulmányozására fordította.

Josip Juraj Strossmayer számos magas egyházi és állami elismerésben részesült. 1858-ban valóságos belső titkos tanácsos lett. Emellett pápai trónálló, római gróf, a nándorfehérvári és szendrői egyházmegye helynöke továbbá az Akadémia védnöke is volt.

1888. február 16-án került sor Strossmayer egyházi szolgálatba lépése ötven éves jubileumának megünneplése. A jubileumi megemlékezések alkalmat kínáltak szlavofil tüntetésekre, megmozdulásokra. Említést érdemel, hogy ugyanebben az évben a kereszténység felvételének jubileumi évfordulója alkalmából Kijevben tartott egyházi és állami ünnepség szervezőinek küldött, politikailag motivált távirata miatt az uralkodó, I. Ferenc József élesen bírálta.